

KROPPEDAL

Museum for Astronomi . Nyere tid . Arkæologi

Afdeling for Arkæologi

Bygherrerapport om de arkæologiske udgravninger forud for anlægsarbejde på Jasonsminde TAK 1449

Af Maria Lisette Jacobsen

Bygherrerapport, 2012

Museum for Astronomi . Nyere tid . Arkæologi
Kroppedals Allé 3, 2630 Taastrup
Tlf: 43 30 30 00 Fax: 43 30 30 03
E-mail: kontakt@kroppedal.dk

Indholdsfortegnelse

Resumé 2

Indledning 2

Udgravningens hovedresultater 3

Stenalder 4

Bronze- og jernalder 6

Landskabet 8

Udgravningsdata 9

Øvrig Litteratur 9

Oldtidsperioderne 10

Resumé

På en nordvendte skråning ved Jasonsminde, er der udgravet omfattende bebyggelsesspor fra oldtiden. Den arkæologiske undersøgelse afslørede rester af 33 huse, to hegnsføreløb samt adskillige affaldsgruber og kulturlag fra sten-, bronze- og jernalder.

Pladsen er af særlig arkæologisk interesse på grund af 12 langhuse fra yngre stenalder/ældre bronzealder - så mange huse på samme plads, kendes ikke fra andre lokaliteter på Sjælland i denne tidsperiode, og pladsen giver mulighed for et interessant indblik i udformningen af yngre stenalders huse og deres indbyrdes forhold.

Fra huse og affaldsgruber fra både sten- og bronzealder er der fundet flotte flintredskaber, bl.a. flere kornsegl og håndtaget til en flintdolke.

Fra affaldsgruberne fremkom ganske store mængder skår fra lerkar og flintredskaber. De udgravede arealer bestod af otte felter der dækkede i alt 19.000m².

Indledning

I denne rapport præsenteres resultaterne fra den arkæologiske undersøgelse samt den egentlige udgravning, der blev foretaget i marts 2010 samt februar til juni 2011 af Kroppedal Museum. Området, benævnt *TAK 1449 Jasonsminde* blev udgravet i forbindelse med byggemodning på foranledning af Høje-Taastrup Kommune. Udgravningen blev finansieret af bygherre.

Allerede under forundersøgelserne blev der fundet spor efter oldtidsbebyggelse, og selve udgravningen afslørede en plads med stor betydning for den arkæologiske forskning, da der blev

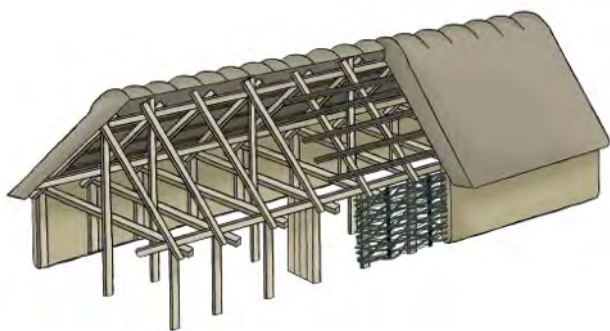
Udgravning af hus 5 - et flot velbevaret langhus fra yngre stenalder © Foto: Maria L. Jacobsen, Kroppedal Museum

fundet et stort antal langhuse fra yngre stenalder. Her kan være mulighed for, at se de første tegn på et fællesskab mellem flere samtidige gårde, som ellers først kendes fra førromersk jernalder (se historisk tidstavle s. 10).

På pladsen blev der også fundet rester af huse fra bronze- og jernalder, hvilket tyder på, at man gennem det meste af oldtiden, har benyttet området ved Jasonsminde som en yndet bosættelse. Den mest intensive udnyttelse af pladsen har været centreret omkring den østlige side, selvom husene findes over hele området.

Udgravningens hovedresultater

Den primære fundtype på Jasonsminde er bebyggelsesspor - altså rester af huse fra de forskellige tidsperioder. Pladsen er som udgangspunkt fattig på genstandsfund, men er som forskningsplads et interessant område.

Toskibet hus/midsulehus © Odense Bys Museer

Arkæologisk udgravning

Bliver der ved forundersøgelsen af et areal fundet spor af fortidsminder, bliver disse områder indstillet til arkæologisk udgravning. Arkæologerne dokumenterer de sidste levn fra fortiden, inden de ødelægges eller forsvinder ved anlægsarbejdet.

Det øverste jordlag - muldlaget - fjernes med gravemaskine. Alt hvad der ligger i muldlaget er rodet rundt af landmandens plov, og er derfor ku sjældent interessant for arkæologer. Under muldlaget kommer den lysere undergrund til syne. Her har ploven ikke nået ned - sporene efter oldtiden ligger stadig uforstyrrede. I søgegrøfterne fremstår de forhistoriske anlæg som mørke pletter i den lyse undergrundsjord. De mørke pletter er der, hvor man har gravet huller i forhistorisk tid. Hullerne er blevet fyldt op med organisk materiale, trækulsholdig jord eller sten, og kaldes samlet for anlæg.

Anlæggene måles op med GPS og får et navn eller nummer, så man kan få en oversigt over sporene. Hvis stolperne ligger i et bestemt mønster, er de fx rester af et hus eller et hegn.

For at være sikker på hvad de mørke pletter er, graves den ene halvdel væk. Herved fås et tværsnit gennem anlægget - en såkaldt profil. Profilen tegnes og beskrives. Tegningen opbevares, så man altid kan vende tilbage og se, hvordan netop dette anlæg så ud, også når selve anlægget for længst er gravet væk.

Ud fra profilen kan man se formen, bredden og dybden på det, der har været gravet ned. Man kan også være heldig at finde små tabte, udsmidte eller muligvis ofrede ting i hullerne, som kan være med til at tidsbestemme anlægget.

Efter undersøgelsen registreres fundene, og der udarbejdes en rapport, hvor der redegøres for, hvad der er fundet på området. Herefter frigives arealet normalt til anlægsarbejde.

Stenalder

Husene genfindes som "anlæg" (se faktaboks forrige side) i undergrunden. Fra denne plads er der fremkommet særligt fine eksempler fra senneolitikum (yngre stenalder), tiden lige før overgangen til bronzealder. Som nævnt i indledningen, er det fundet af de 12 langhuse, hvoraf mindst 10 kan dateres til denne periode, der gør pladsen speciel. Husene varierer i længder på mellem 10 og 23 meter. De er alle bygget som toskibede ("midtsule-") huse (se faktaboks her og illustration på forrige side), hvilket er kendetegnende for stenalderens hustyper.

Efterbearbejdningen samt den naturvidenskabelige datering af pladsen vil kunne fortælle mere om husenes indbyrdes forhold, herunder muligheden for, at de kan have eksisteret samtidigt, i en tidlig form for landsbyfællesskab.

Fra hvert hus er der udtaget jordprøver der indsendes til analyse på et dateringslaboratorium, og udover at placere husene i tid, bliver jordprøverne

Ornamenteret keramik fra hus 13 © Foto: Erling Pultera, Kroppedal Museum

Midtsulehuset

Den ældste hustype er såkaldte midtsulehuse, som henfører til, at der i husets længderetning står en enkelt række stolper, som bærer taget. Hustypen kaldes også toskibet, da det i tværsnit kan opdeles i to dele. Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - såsom skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er dog også mindre bygninger, der har været brugt som fx arbejdsrum eller til opbevaring. Gennem tid placeres indgangene forskellige steder i husenes lange vægge, og langhusene indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Midtsulehusene forekommer helt fra bondestenalderen til ældre bronzealder (3.900-1.500 f.kr.) - en knap 2000 år lang periode, og kendes igen fra middelalderen.

Fra øverst: Håndtag til flintdolk, kornsegl fra ældre bronzealder og kornsegl fra yngre stenalder © Foto: Erling Pultera, Kroppedal Museum

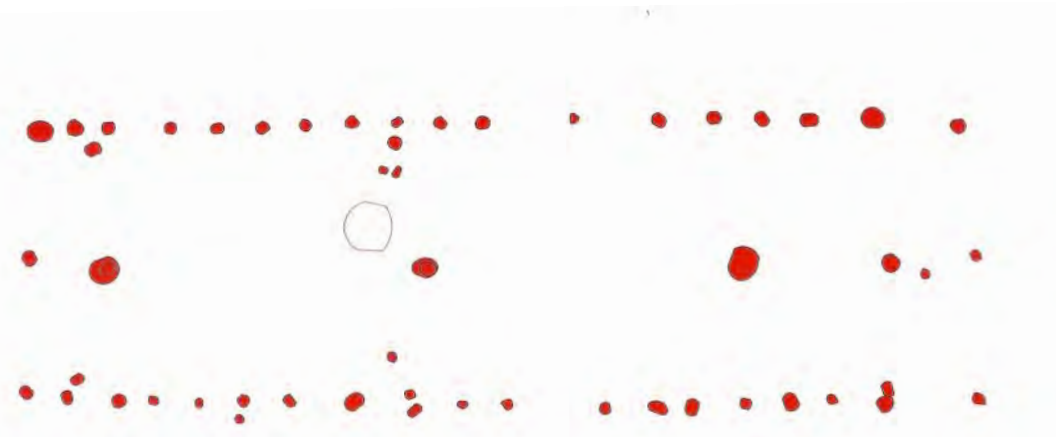
også gennemset for at afklare hvilke kornsorter, man har dyrket på de omkringliggende marker. Disse analyseresultater har stor betydning for den samlede tolkning af bopladsen. Som nævnt var der ganske få genstandsfund, men i to af husene fra yngre stenalder blev der fundet fine flintgenstande, der understøtter den datering, som er blevet givet ud fra husets type og konstruktion. Det drejer sig bl.a. om et håndtag til en såkaldt fladehugget flintdolke samt et kornsegl, har været brugt til at høste korn med. Begge genstandene var placeret i stolpehuller i hver deres hus, og tolkes som tegn på en religiøs handling - en husofferskik. Man har måske ønsket at sikre husstanden frugtbarhed og rigeligt med afgrøder eller beskyttelse i en krisetid. Genstandene kan også være tænkt som indivielsesofre i forbindelse med rejsning af huset.

Der blev fundet to huse der har rester af nedgravede gulve, hvilket er ualmindeligt for det sjællandske område, og disse huse er naturligvis også særligt interessante. Hvad denne nedgravning

Eksempel på hel flintdolke fra yngre stenalder. Efter E. Lomborg 1973

skyldes er svær at tolke på, men det kan være tegn på en øget brug af netop det område i huset - man har måske gentagende gange fejlet gulvet fri for f.eks. flintaffald, som ikke har været behageligt at gå rundt på. Fra nedgravningen i hus 13 blev der fundet de to eneste lerkarskår der har tydelige spor efter dekoration, hvilket også kan bruges til at placere husene i tid.

Udgravningsplan af hus 5 - hvor håndtaget til flintdolken blev fundet © Kroppedal Museum

De øvrige lerkarskår fra de toskibede huse er alle ukarakteristisk "hverdagskeramik", som ikke kan give yderligere oplysninger om datering eller særlig brug.

De foreløbige resultater for stenalderbebyggelsen er, at der formodentligt er tale om tre faser af beboelse, hvor den sidste fase har haft fire huse samtidige på pladsen. Nogen af husene har det ikke været muligt at knytte til beboelsesfaserne, men når de naturvidenskabelige ¹⁴C-dateringer foreligger, er det muligt at be- eller afkræfte de forskellige forslag, hvorfor disse dateringer er af stor værdi for den arkæologiske forskning.

Bronze- og jernalder

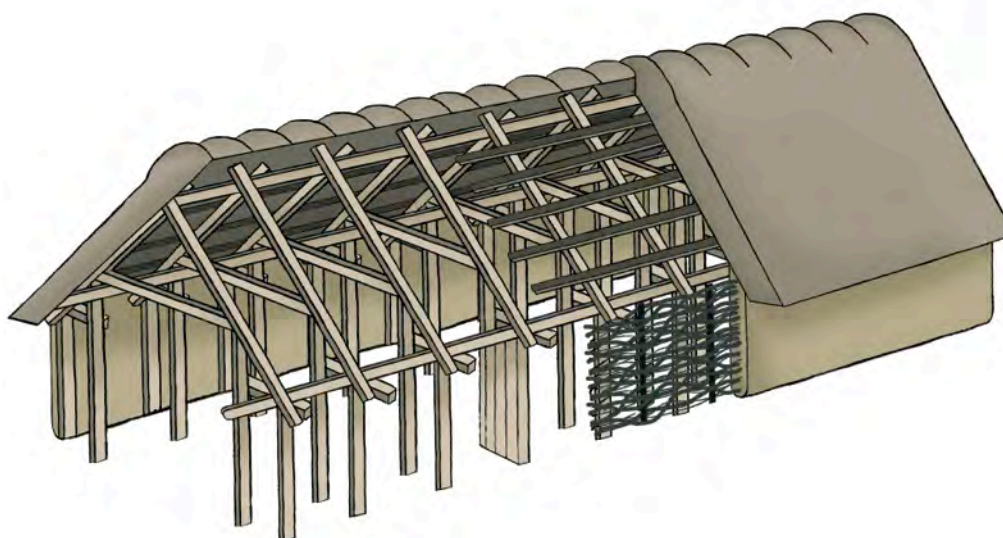
Fra de øvrige tidsperioder (bronze- og jernalder) er det bl.a. hus 23, et hus med en længde på mindst 23 meter, der er interessant, da der i et af stolpehullerne blev fundet endnu et kornsegl med en særlig tandet æg (se foto). Dette segl er en efterligning af segl udformet i bronze, og kan datere huset til den ældre del af

Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejdsrum og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftest med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Treskibet hus - kendes fra bronze- og jernalder © Odense Bys Museer

bronzealderen. Efterligninger i flint af europæiske bronzegenstande er en udbredt skik der kendes fra yngre stenalder og langt ind i bronzealderen. Det førnævnte hus er også et eksempel på den nye hustype, det treskibede hus (se faktaboks), som kan følges op gennem de efterfølgende tidsperioder. Der findes ét andet hus på pladsen, som umiddelbart kan dateres til bronzealder, og derudover

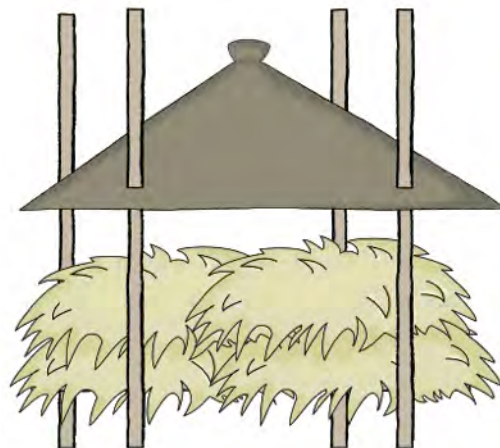
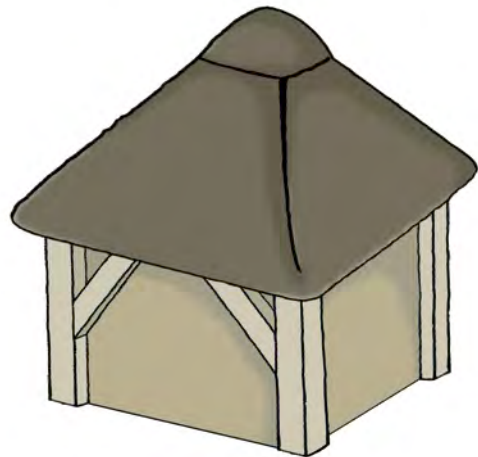
Kornsegl fra yngre bronzealder - fundet i affaldsgrube på felt 3 © Foto: Erling Pultera, Kroppedal Museum

Lerkarskår med dekoration, fra affaldsgrube på felt 3 © Foto: Erling Pultera, Kroppedal Museum

er der fundet flere store affaldsgruber, der rummede store mængder lerkarskår fra ca. 20 forskellige lerkar. Dekorationen på lerkarrene samt de forskellige flintredskaber er med til at datere affaldsgruberne ud fra deres forskellige typer. Igen ses flintsegl blandt redskaberne. Derudover enkelte bor og en

del skrabere, der er brugt til bl.a. skind- og træforarbejdning. Det er dog tydeligt, at dyrkning af jorden har spillet en stor rolle i de tidligste bønders liv. De øvrige treskibede huse kan ud fra deres konstruktionstype, herunder længde og bredde dateres løst til ældre og yngre

Forskellige tolkningsmodeller af firestolpeanlæggene. Nederst den såkaldte staklade © Odense Bys Museer

jernalder. Der blev ikke fundet nogle genstande, udover enkelte mindre lerkarskår i forbindelse med disse huse. Den sidste type der kort skal nævnes er de såkaldte "staklader" eller firestolpeanlæg. Disse hustyper knyttes til de større

hovedhuse, og er formentligt hølader eller lagerbygninger. Der blev fundet fem eksempler af denne konstruktion på pladsen.

Landskabet

Oldtidsbebyggelsen på Jasonsminde er placeret på en nordvendt skråning, hvilket er en relativ ualmindelig placering. Normalt er bopladser placeret på sydvendte arealer, hvilket nok skyldes at man har ønsket at udnytte solens lys og varme.

I oldtiden har området været mere kuperet med vandfyldte lavninger og derudover løber der for enden af skråningen mod øst et lille kildevæld, der kan have været større under bosættelsesfaserne og dermed leveret vand til mennesker og dyr.

Undergrundsjorden er gulbrun og småsandet og -stenet moræneler afbrudt af mere grusede og sandede områder.

Bondestenalder

Perioden mellem 3900 og 1800 f.Kr. kalder man bondestenalderen. Omkring 3900 f.Kr. begynder man, inspireret af landbrugssamfund i det nordlige Tyskland, derfor begynder man at dyrke korn og holde husdyr som kvæg, svin får og ged. Det er en tid med nye livsvilkår. Man har kaldt det en revolution i Danmarks historie, fordi det nye livsgrundlag betyder, at man i modsætning til jægerne bliver mere bofaste og at man begraver de døde i store stenbyggede grave. Livet som bonde kræver langtidsplanlægning og en større arbejdsindsats end livet som jæger. Til gengæld skabte landbruget det stabile fødegrundlag, der var nødvendigt for at befolkningen kunne vokse og samfundet udvikle sig.

Bondestenalderen inddeles i tre underperioder: Tragtbægerkulturen (3900 - 2800 f. Kr.), Enkeltgravskulturen (2800 - 2400 f. Kr.) og Senneolitikum (2400 - 1800 f. Kr.).

Den flade skråning set mod nord - felt 9 © Kroppedal Museum

Udgravningsdata

Bygherre er Høje Taastrup Kommune. Den arkæologiske undersøgelse stod på fra slutningen af februar til starten af juni 2011. Udgravningen blev ledet af museumsinspektør mag. art. Lotte Reedtz Sparrevohn. Derudover deltog stud. mag. Maria Lisette Jacobsen, stud. mag. Heini Mohr Johansen, stud. mag. Pól Arni Holm, stud. mag. Astrid Simmelkiær, stud. mag. Bjarke Øland Frandsen og stud. mag. Toke Østergaard, Københavns Universitet. Gravmaskinen, påmonteret en 2 m. bred rabatskovl blev ført af Hans Christensen, eget firma. Opmåling med GPS og efterfølgende bearbejdning af planer blev udført af museumstekniker Jan Poulsen. Naturvidenskabelig undersøgelser er udført af Peter Mose Jensen fra Moesgård Museums konserverings- og naturvidenskabelig afdeling. Fund- og beretningsbearbejdning er udført af stud. mag. Maria Lisette Jacobsen, beretningsansvarlig er museumsinspektør mag. art. Lotte Reedtz Sparrevohn.

Øvrig Litteratur

- Artursson, M. 2009. *Bebyggelse och samhällsstruktur - Södra och mellersta Skandinavien under senneolitikum och bronsålder 2300-500 f. Kr.*, GOTARC Serie B. Gothenburg Archaeological Thesis. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Björhem, N., Säfvestad, U. 1989. *Fosie IV: Byggnadstradition och bosättningsmönster under senneolitikum*, Malmöfynd 5. Malmö museer, Malmö.
- Ethelberg, P., Jørgensen, E., Meier, D., Robinson, D. 2000. *Det Sønderjyske Landbrugs Historie - Sten- og bronzealder*, Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland. Haderslev Museum Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslev.
- Hansen, K.M., Christiansen, D.V. 1997. Nymarksgård - Huse fra bondestenalderen og jordovne i hundredevis, i: Eriksen, L.B. (red.), *Kulturhistoriske studier 1997*. Sydsjællands Museum, s. 60–79.
- Nielsen, P.O. 1998. De ældste langhuse. Fra toskibede til treskibede huse i Norden, i: Kyhlberg, O. (red.), *Hus och tomt i Norden under förhistorisk tid*, Bebyggelseshistorisk tidsskrift. Swedish Science Press, Uppsala, s. 9–30.

Oldtidsperioderne

